

KALDOR NICHOLAS

Abstrakt:

Nicholas Kaldor (1908 - 1986), který je ekonomické veřejnosti známý jako jeden ze zakladatelů postkeynesiánství, patřil k nejvýznamnějším osobnostem ekonomické vědy druhé poloviny 20. století. Kaldor přispívá k rozvoji ekonomického myšlení ve vícero oblastech (*teorie hodnoty a kapitálu, teorie firmy, ekonomie blahobytu, ekonomický rozvoj a technický pokrok, ekonomický cyklus, ekonomická rovnováha, mezinárodní obchod a celní politika*), největší ohlas ovšem měly jeho práce věnované teorii rozdělování a ekonomického růstu. Na druhou stranu, méně známý je Kaldorův přínos k teorii peněz, který dlouho stál spíše v pozadí. V současnosti se ale právem do jádra Kaldorova teoretického odkazu zahrnuje *teorie endogenních peněz a kritika monetarismu*.

Klíčová slova:

Keynesiánství, monetarismus, neoklasicismus, postkeynesiánství, teorie ekonomického růstu, alternativní teorie rozdělování

Key words:

Keynesianism, monetarism, neoclassicism, growth theory, alternative theory of distribution

Names:

Keynes J.M., Myrdal G., Robinsonová J., Kahn R., Friedman M., Moore B., Weintraub S.

Biografie

Nicholas Kaldor, přáteli a rodinou nazývaný Nicky, se narodil 12. května 1908 v Budapešti, v jednom z hlavních center Středoevropské kultury. Jeho otec se narodil v roce 1870 do skromné židovské rodiny. Ze své malé vesničky ležící 250 km západně od Budapešti jezdil do hlavního města studovat práva. Po ukončení studií pracoval jako policejní právník a poté jako konzultant. Díky své práci byl schopen zajistit rodině poměrně dobrý životní styl a poslat svého syna Nicholase studovat do zahraničí, nejprve do Berlína a poté také do Londýna. Ještě předtím, než v roce 1932 zemřel, byl u toho, když syna přijali na prestižní univerzitu. Kaldorova matka Joan pocházela z poměrně bohaté rodiny židovského obchodníka a bankéře z Budapeště.

Nicholas byl nejmladší ze čtyř dětí. Jeho dva starší bratři zemřeli dříve, než se narodil. Nicholas byl tedy jediný mužský potomek v rodině. Byl středem pozornosti, milované a zbožňované dítě.

V šesti letech začal studovat základní školu v Budapešti. Mezi 12 a 16. rokem navštěvoval gymnasium, které bylo proslulé vysokou kvalitou učení a mezi jeho další přednosti patřila také dostupnost pro děti všech společenských tříd a prostředí. Mnoho jeho žáků se dále proslavilo svým povoláním jako např.: historik Michael Polanyí, fyzik Eugene Wigner a mnoho dalších. Poté, co Nicholas složil závěrečné zkoušky, přál si jeho otec, aby nadále studoval práva v Budapešti. Nicholas nejprve souhlasil, ale později v roce 1925 přesvědčil otce a dal se na studia ekonomie. Uvádí se, že k tomuto rozhodnutí přispěl i jeho pobyt v Německu roku 1923. Kaldor v té době trávil prázdniny v bavorských Alpách a byl velmi uchvácen německou hyperinflací. Dva roky poté začal studovat na Berlínské univerzitě (neboť již odmala mluvil plynule německy),

po dvou letech ale přešel na londýnskou školu ekonomie a politických věd (*LSE*), kterou ukončil s výbornými výsledky už v roce 1930.

V roce 1934 bylo Kaldorovi uděleno britské občanství a o rok později se oženil s Clarissou Goldschmidt, která byla o rok mladší než on, brilantní absolventkou vysoké školy Somerville College, Oxford. Později jeho žena pracovala v Londýně ve sdružení pro německé židovské uprchlíky, které založil její strýc Sir Osmond d'Avon-Goldsmid (Targetti, 1992)

V letech 1947-1949 pracoval Kaldor, na doporučení švédského ekonoma, nositele Nobelovy ceny, G. Myrdala, jako první ředitel pro výzkum a plánování v Hospodářské komisi. Podobné funkce zastával i ve Velké Británii a ostatních zemích OSN pro Evropu. V roce 1942 se podílel na vypracování známé Beveridgeovy zprávy, ze které po válce vycházela politika labouristických vlád. V letech 1950-1955 působil jako člen Královské komise pro daně, zisky a důchody a brzy jako ekonomický a daňový poradce ve velkém množství zemí třetího světa (Indie, Mexiko, Ghana), dále jako poradce některých centrálních bank a hospodářské komise OSN pro Latinskou Ameriku. Nejvýznamnější jeho funkcí ovšem byl osobní poradce ministra financí labouristických vlád v letech 1964-1968 a 1974 – 1976. (Targetti, 1992)

Kaldor se stal členem King's College, jejímž členem byl předtím i **J. M. Keynes**. V Cambridgi, kde se sblížil s Keynesovými žáky a spolupracovníky J. Robinsonovou, R. Kahnem a P. Sraffou, se konečně v roce 1966 stal profesorem ekonomie. Jako řádný profesor tu působil až do roku 1975 a potom až do své smrti v roce 1986 jako emeritní profesor. V Cambridgi také vznikla většina jeho nejslavnějších prací, které stály u zrodu postkeynesiánství.

N. Kaldor získal velké množství poct a různých ocenění. Byl členem britské akademie, čestným členem Londýnské školy ekonomie a politických věd, v letech 1974 – 1976 byl prezidentem Královské ekonomické společnosti, v roce 1979 se stal čestným členem Americké akademie věd a umění, Americké ekonomické asociace, Belgické ekonomické společnosti a Maďarské akademie věd. Největší poctou pro něj ovšem jistě bylo povýšení do šlechtického stavu. Jeho oficiální šlechtický titul byl **Barón Kaldor z Newnhamu**. Přes svůj obrovský přínos do světové ekonomické vědy se nedočkal Nobelovy ceny za ekonomii.

Kaldor obohatil ekonomickou vědu velkým množstvím originálních myšlenek, které jsou rozptýlené ve velkém množství článků, referátů, poznámek a zpráv. Bylo velkým štěstím, že ho spolupracovníci přesvědčili, aby své dílo vydal v podobě devíti svazků – *Collected Economic Essays* (1960 – 1980) – které jsou zajisté bohatým zdrojem poznání.

Přechod od neoklasicismu ke keynesiánství

V prvních letech studia na *LSE* (The London School of Economics) byl Kaldor pod vlivem přísné ortodoxie v podobě marginální ekonomie. Jeho hlavní práce z 30. let se týkaly ekonomických problémů, o kterých se v té době diskutovalo, zejména *ekonomické rovnováhy, teorie nedokonalé a monopolistické konkurence, teorie kapitálu* a později také *ekonomického blahobytu*. Za pozoruhodný je možno označit Kaldorův příspěvek k teorii kapitálu (1937), který už obsahoval prvky pozdějšího rozchodu s neoklasickou ekonomikou. Rozhodující podnět v obratu ve vývoji Kaldorových ekonomických názorů přišel spolu s publikací Keynesovy *Všeobecné teorie* (1936). Jeho reakce byla sice velmi pomalá, ale hluboká. Navenek se projevila v přesunu jeho zájmu z mikroekonomie na makroekonomii, později ovšem vyústila ve změnu názorů na celou ekonomickou teorii. Zpočátku se Kaldor zabýval makroekonomickými problémy, týkající se zejména stability, plné zaměstnanosti a ekonomického cyklu, které se časem přibližovaly keynesiánskému chápání. Kaldor byl přesvědčený, že skutečné ekonomické cykly nejsou čistě endogenní, přičemž osobitý význam připisoval exogenním bariérám v podobě plné

zaměstnanosti v případě úzkého profilu v nabídce kapitálových statků. Později Kaldorův zájem o ekonomické cykly ochabl a začal se věnovat problémům dlouhodobého růstu.

Jeho rozchod s neoklasickou ekonomikou byl dokončen jeho přechodem na Cambridgskou univerzitu, která se stala brzy svědkem zrodu postkeynesiánství. Kaldorův přínos se týkal nejprve teorie ekonomického růstu a teorie rozdělování, tedy dvou oblastí, které tvořily „bílá místa“ v Keynesově makroekonomii.

Teorie ekonomického růstu a alternativní teorie rozdělování

Kaldorova teorie rozdělování vychází z keynesovského předpokladu o investicích jako zdroji ekonomického růstu a z nezávislosti objemu investic na rozsahu úspor. Rozsah úspor je podle něho dán právě objemem investic, který určuje velikost důchodu a zaměstnanosti. Kaldor vychází z rozdělování národního důchodu mezi mzdy a zisky a s tím souvisejícího dělení společnosti na námezdně pracující a vlastníky kapitálu. Kaldorova teorie rozdělování je založena na myšlence, že příjemci zisku mají o mnoho větší sklon k úsporám než příjemci mezd. Tento vztah mezi oběma sklony k úsporám Kaldor pokládá za základní podmínku stability systému. Překvapivě při tom vychází z plné zaměstnanosti a ne z keynesovského předpokladu podzaměstnanosti. Proto v ekonomickém systému, kde podnikatelé uskutečňují investice odpovídající plné zaměstnanosti, existuje také rozdělování důchodu mezi zisky a mzdy – vzhledem k rozdílným sklonům k úsporám se vytváří přesně takový podíl zisků na národním důchodu, který je potřebný na udržení předem určených investic.

Spolu s teorií rozdělování vyvíjel Kaldor myšlenku „výdajové daně“, která měla nahradit daň důchodovou. Tuto ideu pak prosazoval ve vyspělých, stejně tak i v rozvojových zemích, kde působil jako ekonomický poradce. Kaldor poukazyval na to, že současný daňový systém je založen na zdanění důchodu jednotlivců a je z mnoha hledisek nespravedlivý. Jeho navrhovaná změna se ovšem neujala.

Teorií ekonomického růstu se Kaldor začal zabývat v druhé polovině 50. let. Jeho model má některé zajímavé znaky, mezi které patří především rozdělení dvou stádií ve vývoji kapitalistického hospodářství. *První stádium* se vyznačovalo nedostatkem akumulčních zdrojů. Při rozdělování národního důchodu byly prvotně určenou veličinou mzdy, jejichž úroveň závisela na existenčním minimu. Naproti tomu pro *druhé stádium* je charakteristický relativní přebytek akumulčních zdrojů, přičemž prvotně určenou veličinou jsou zisky a mzdy představují reziduální veličinu. Podíl zisku na národním důchodu je závislý na míře akumulace sklonu k úsporám z mezd a nepřímě úměrný ke sklonu k úsporám ze zisku.

Kaldorův model ekonomického růstu charakterizují tři základní funkce:

- 1) *Funkce technického pokroku*
- 2) *Investiční funkce*
- 3) *Funkce úspor*

Hlavním funkčním vztahem je funkce technického pokroku, zachycující závislost míry růstu kapitálu a výstupu na tempo technického pokroku.

V 60. letech v něm empirický výzkum a nové hospodářsko-politické zkušenosti vzbudily pochybnosti o užitečnosti formálních modelů růstu a začal se zaměřovat na analýzu skutečných tendencí v ekonomickém růstu.

Zvláštní pozornost pak věnoval analýze jednotlivých odvětví z hlediska výnosů, cyklickým výkyvům, cyklickým procesům, nedokonalé konkurenci a tvorbě cen, zisků a mezd.

Kaldor se zabýval také mnoha hospodářsko-politickými otázkami, konkrétně ve vztahu k Velké Británii, regionální politikou a ekonomickými perspektivami společného trhu. Osobně ho ovšem zajímaly otázky monetární ekonomie a měnové politiky.

Nový monetarismus

Prvním krokem k širšímu hodnocení monetarismu byl Kaldorův polemický článek *Nový monetarismus*, publikovaný v roce 1970 v *Lloyds Bank Review*. Kaldor v něm upozornil na dvě klíčové otázky:

- 1) Směr kauzality mezi penězi a výstupem
- 2) Schopnost centrální banky kontrolovat množství peněz

Kaldor došel k závěru, že monetaristé se v obou otázkách mýlí. Monetaristické tvrzení, že změny v peněžích předcházejí změnám ve výstupu a zaměstnanosti, je podle Kaldora irelevantní, protože pozorované časové zpoždění může být vysvětleno různými způsoby, přičemž žádný z nich se neopírá o monetaristickou teorii.

Další monetaristický omyl se týká tolik vychvalované stability rychlosti oběhu peněz, která je podle Kaldora důsledkem nestabilního chování nabídky peněz, která se sama přizpůsobuje potřebám obchodu, zvyšuje se v reakci na expanzi a naopak. Později v práci *Pohroma monetarismu* Kaldor charakterizoval tento vztah tak, že zásoba peněz a změny v rychlosti oběhu jsou vlastně substituty.

Pokud jde o možnost použít nabídku peněz jako nástroj měnové politiky, Kaldor vymyslel tento zajímavý experiment: Nemohla by centrální banka předejít každoroční vánoční nákupní panice omezením nabídky hotovosti? Na tuto otázku odpověděl logickou protiotázkou: Nebylo by mnohem pravděpodobnější, že v takovém případě by substituty peněz (jako například úvěrové karty) vyskočily jako kouzelníci, kteří usilují vyhnout se finančním restrikcím? Je zajímavé, že Kaldor tehdy neměl žádnou výhradu k Friedmanem neustále propagovanému „optimálnímu“ pravidlu každoročního stálého růstu nabídky peněz o x procent. (*Profile of world economists*, [online])

Zároveň však vyslovil pochybnost, zda je tento cíl (tj. konstantní přírůstek nabídky peněz) vůbec dosažitelný těmi nástroji měnové politiky, které byly k dispozici v USA, nehovoříc o Velké Británii (*Profile of world economists*, [online]).

U Kaldora tak nacházíme už v článku z roku 1970 zárodky toho, co se později začalo označovat jako „akomodativní peněžní endogenita“, čili tzv. horizontalismus. Podle horizontalistů (kromě N. Kaldora k nim patřili i S. Weintraub a B. Moore) centrální banka jako věřitel poslední instance (lender of last resort) musí uspokojit potřeby komerčních bank, pokud jde o doplnění rezerv. Je třeba též brát v úvahu, že když by centrální banka neplnila tuto funkci, mohla by se stát klíčovou složkou deflačního mechanismu jako během Velké deprese (1929-1933). Svoje chápání charakteru nabídky peněz vyjádřil Kaldor později takto: nabídka peněz je nekonečně elastická (na grafu peněžního trhu je to možné znázornit horizontální čarou), nebo jinak řečeno, není možno ji odlišit od poptávky po peněžích (Kaldor, 1981). Z toho přirozeně vyplývá závěr, že centrální banka nemá úplnou kontrolu nad peněžní zásobou. Podobně chápal možnosti a úlohu centrální banky např. i Basil J. Moore, který v článku *Je peněžní zásoba skutečně ovládatelnou proměnnou?* dokazoval, že (monetaristická) teorie, podle které Federální rezervní fond může kontrolovat nabídkou peněz změnami monetární báze, má vážné trhliny.

Friedman na Kaldorovu kritiku reagoval krátkým komentářem v *Lloyds Bank Review* (1970), v kterém, ne velmi přesvědčivě, tvrdil, že monetaristé vždy (!) připouštěli možnost opačné kauzality mezi penězi a outputem, zároveň však prý dokázali (?), že to není empiricky významné.

Pohroma monetarismu

Svoji kritiku monetarismu Kaldor dále prohluboval v pracích ze začátku 80. let – *Začátky nového monetarismu* (1981), *Pohroma monetarismu* (1982), *Ekonomické důsledky paní Thatcherové* (1983) a *Jak zkrachoval monetarismus* (1985). Už ze samotného názvu *Pohroma monetarismu* je zřejmé, že monetaristickou doktrínu považoval za teoreticky a hospodářsko-politicky neudržitelnou.

V úvodu svého článku *Jak zkrachoval monetarismus* vyslovil Kaldor přesvědčení, že renesance monetarismu v 70. letech, kulminující v přijetí přísných monetaristických doporučení vícero západními vládami (osobitně administrativou R. Reagana a vládou M. Thatcherové) skončí jako jedna z nejkurióznějších epizod v (ekonomické) historii, porovnatelná jen s periodickými výbuchy masové hysterie v středověku. Kaldorovo hodnocení bylo přirozeně v mnohém nadsazené, jako základní prognóza osudů monetaristické doktríny se však potvrdilo.

Hlavní tezí monetarismu, neúnavně propagovanou M. Friedmanem, je tvrzení, že nadměrný růst nabídky peněz, zapříčiněný rozhodnutími centrální banky, je hlavní, ne-li jedinou příčinou inflace a že cyklické výkyvy ekonomiky odrážejí nepravidelnosti a odchylky, které provázejí zvýšení nabídky peněz. Měnová autorita je podle Friedmana zodpovědná i za deformace ve struktuře výroby, vyvolané nedokonalými anticipacemi opožděných účinků zvýšení nabídky peněz na ceny. Vzhledem k tomu, že tato časová zpoždění jsou nepravidelná a značně proměnlivá, není možno předpokládat, že měnové autority jim mohou zabránit dobře načasovanými opatřeními nebo je kompenzovat správně časovanými protiopatřeními. Jediným spolehlivým pravidlem, které je potřeba sledovat, je podle Friedmana zabezpečení stabilního, umírněného růstu zásoby peněz. Důsledná realizace tohoto pravidla sama o sobě (tj. bez záměrných měnových a fiskálních opatření) zabezpečí stabilizaci hodnoty peněz a postupně vyloučí cyklické výkyvy. Kaldor však (na rozdíl od svého předcházejícího „tolerantního“ stanoviska) dospěl k závěru, že Friedmanovo optimální pravidlo je neudržitelné.

Základní omyl této koncepce spočívá v předpokladu, že nabídka peněz je zdrojem poptávky po statcích a službách. Kaldor v této situaci připomíná bohatou historii peněz, která svědčí o opaku .

„*Poptávka po penězích byla od samého začátku odrazem poptávky po zboží a ne zdrojem této poptávky*“ (Kaldor, 1985). Zvýšení nabídky peněz je v normálních podmínkách vždy (s výjimkou hyperinflace, při které ekonomické vztahy celkem degenerují) reakcí na zvýšený odbyt a ne autonomní záležitostí. Specifickým případem pochopitelně byly obavy ze zlata a stříbra, které vedly k rychlejšímu růstu nabídky peněžního zboží v porovnání s nabídkou jiných komodit. Předmětem Kaldorovy kritiky jsou dva omyly: exogenní nabídka peněz a stabilní poptávka po penězích. Monetaristé vychází z toho, že měnová autorita určuje tzv. monetární bázi a prostřednictvím multiplikátoru i nabídku peněz. Kaldor spolu s dalšími postkeynesiánci charakterizuje nabídku peněz jako endogenní proměnnou, kterou určují požadavky ekonomických subjektů. Důležité je dodat, že i postkeynesiánci vycházejí ze závislosti mezi peněžní bází a peněžní zásobou, tato závislost je však u nich (z důvodu předpokladu endogenity peněžní zásoby) opačná, kauzální vztah totiž směřuje od peněžní zásoby k měnové bázi.

Omyl monetaristů podle Kaldora vychází z jejich předpokladu, že všechny peníze jsou zbožovými penězi, čemuž logicky odpovídá vertikální tvar křivky nabídky peněz. V případě úvěrových peněz by však podle něj byla správným zobrazením horizontální křivka nabídky peněz. To však vede k závažnému závěru a to, že měnová politika není reprezentována daným množstvím zásoby peněz, ale danou úrokovou mírou a množstvím existujících peněz bude určeno poptávkou. Stejně jako předtím se bude poptávka měnit spolu s důchody, přičemž je možné,

že bude stoupat a klesat, to však nic nemění na skutečnosti, že peněžní zásoba bude vždy určena poptávkou, zatímco úroková míra bude určena centrální bankou.

„Kaldorovo pojetí endogenity peněz je tedy založeno na tezi, že hlavní odpovědnost centrální banky spočívá v garantování solventnosti finančnímu sektoru. Centrální banka proto funguje jako věřitel v poslední instanci. Aby zabránila nebezpečným inflačním tlakům, spojeným s neschopností splácet dluhy, které by mohly vyústit do deprese, nemá centrální banka jinou volbu než vyhovět ‚potřebám obchodu‘. Pokud by to centrální banka podle Kaldora nedělala, vznikala by hrozba zhroutil bankovní soustavy. Z toho vyplývá, že je nabídka v tržní ekonomice endogenní a že se vyvíjí v přímé vazbě na poptávku po penězích. Kaldorova teorie endogenních peněz proto obrací kauzalitu kvantitativní teorie.“ (Holman, 2001, str. 407)

Shrnutí a díla

Kaldor byl jedním z významných myslitelů, kteří se s pokročilejším věkem stávali radikálnějšími. Někdo by mohl ovšem tvrdit, stejně jako on sám, že je snadnější být nezávislý jako starý lord než mladý přistěhovalec. Nicméně není to příliš časté, mnohem častěji se privilegovaní myslitelé odkloní od radikality a orientují se ke konformitě. Jako důkaz, že u něj to bylo právě naopak, postačí citace jeho posledních spisů.

Nicolas Kaldor nebyl revolucionář, byl však hluboce přesvědčen o potřebě reform. Věřil ve schopnost jednotlivců změnit ekonomickou situaci a pozitivně ovlivnit události. V tomto duchu sám aktivně konal a předkládal mnoho reformních návrhů. Kaldor, který zemřel v roce 1986, nesporně patřil k nejoriginálnějším osobnostem ekonomického myšlení v druhé polovině 20. století. Z jeho nesmírně bohatých děl je zřejmé, že se vždy zajímal o nové ekonomické problémy a odvážně hledal nová řešení. Kaldor byl vždy velmi kritický nejen k dílům ostatních, ale i ke svým. Nicholas Kaldor stál u zrodu postkeynesiánství a byl prvním kritikem monetarismu.

Některá z významných ekonomických děl Nicholase Kaldora (Wikipedia [online])

1. *A classificatory note on determinateness of equilibrium* (1934)
2. *Stability and full employment* (1938).
3. *Capital intensity and the trade cycle* (1939 a).
4. *Speculation on economic stability* (1939 b).
5. *A model of the trade cycle* (1940).
6. *The relation of economic growth and cyclical fluctuations* (1954).
7. *Alternative theories of distributions* (1956).
8. *A model of economic growth* (1957).
9. *Causes of the Slow Rate of Economic Growth of the United Kingdom* (1966 a).
10. *Marginal productivity and the macroeconomic theories of distribution* (1966 b).
11. *The New Monetarism* (1970).
12. *Origins of the New Monetarism.* (1981).
13. *The Scourge of Monetarism* (1982).
14. *The Economic Consequences of Mrs. Thatcher* (1983).
15. *How Monetarism Failed* (1985 a).
16. *Economics Without Equilibrium* (1985 b).

Použitá literatura a internetové zdroje:

TARGETTI, F. *Nicholas Kaldor: The Economics and Politics of Capitalism as a Dynamic System*, Oxford University Press 1992, ISBN: 0198283482

HOLMAN, R. (2001): *Dějiny ekonomického myšlení*. C.H.Beck, Praha, 1999, ISBN: 80-7179-631-X

The Papers of Nicholas Kaldor [on-line], [cit. 26.4.2008], URL:
<http://janus.lib.cam.ac.uk/db/node.xsp?id=EAD/GBR/0272/PP/NK>

Wikipedia [on-line], [cit. 28.4.2008], URL: http://en.wikipedia.org/wiki/Nicholas_Kaldor#Works

Profile of world economists – Nicolas Kaldor [on-line], [cit. 28.4.2008], URL:
http://www.nbs.sk/BIATEC/BIA12_06/26_30.PDF

29.4. 2008

Veronika Kottová

3. ročník, K05426